

E-Kitap Teknolojisi ve Kullanımı

E-Book Technology and Its Use

Öz

1450' li yıllarda Johann Gutenberg' in matbaa makinesini icat etmesiyle oldukça büyük bir gelişim gösteren kitap endüstrisi, iletişim ve bilgi teknolojilerine paralel olarak sürekli bir değişim içindedir. Bu değişimin son halkasını kitap endüstrisinde ve yayıncılık sektöründe devrimsel bir nitelik taşıyan elektronik kitaplar oluşturmaktadır. Yazılım, donanım, standart ve protokol bileşenlerinden oluşan e-kitap teknolojisi, bir takım avantaj ve dezavantajlarıyla beraber birçok yeni e-kitap okuma cihazının akademik ve gündelik yaşantımıza girmesine neden olmuştur. E-kitaplar, günümüzde yayıncılık, eğitim ve bilgi hizmetleri alanlarında gelişme göstermekte, gün geçtikçe artan sayılarıyla daha geniş kullanıcı kitlelerine hitap etmektedir. Basılı kitaplara alternatif olabileceği tartışılmakta olan bu teknolojinin zamanla bilgi edinme ve bilgiyi yayma yöntemlerimizi değiştirmesi kaçınılmazdır. E-kitapların yaygınlaşması, bilgi merkezlerinde kullanıcı hizmetleri ve teknik hizmetlerdeki işlemlere yeni bir boyut kazandıracaktır.

* Fatih Rukancı, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü araştırma görevlisidir; e-posta: frukanci@yahoo.com

* Hakan Anameriç, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü araştırma görevlisidir; e-posta: anameric@humanity.ankara.edu.tr

Abstract

The book industry that showed extraordinary development with the invention of printing machine by Johann Gutenberg during the 1450's is constantly changing along with new telecommunication and information technologies. The most recent evolution in the book and publishing industry is electronic books. E-book technology supported by hardware, software and standart protocols and some of its advantage and disadvantages had produced e-book readers that became unseparable part of our academic and daily life. E-books, in recent years, has become more widespread in the areas of publishing, education and information services and are reaching larger user groups. It is expected that this new technology will change our way of information acquisition and dissemination. This seems unavoidable despite the views of those who argue that e-books cannot be an alternative to printed books. Widespread of e-books will be added a new dimension to technical and user services in information centers.

Anahtar Kelimeler:

e-kitap, elektronik yayıncılık, e-kitap okuma cihazları

Keywords:

e-book, e-publishing, e-book devices

GİRİŞ

İletişimin yeni yöntemlerle giderek hızlanması ve teknolojiadaki gelişmeler her iş alanında ciddi yeniliklere ve değişikliklere yol açtığı gibi kitap dünyasında da çok farklı yönelimlere neden olmuştur. Sayısal yayıncılık, elektronik kütüphane gibi oluşumlar bilgi kaynaklarının basılı ortamdan, elektronik ortama taşınması tartışmalarını da beraberinde getirmiştir. Özellikle son yıllarda kütüphanecilik ve bilgi bilimleri alanlarında kimilerine göre bir devrim olarak nitelendirilen elektronik kitaplar bu değişimde önemli rol oynayacaktır. Bu değişim, bir kitabın yazılmasından okuyuculara ulaşmasına kadar geçen süreçte yer alan yazar, yayıncı, kitabevi, okuyucu gibi unsurların önünde yeni ufuklar açmaktadır.

Okuyucu, yazar ve yayıncılar açısından birçok avantajı beraberinde getiren elektronik kitapların ya da kısaca e-kitapların yerli ve yabancı kaynaklarda, farklı tanımlarıyla karşılaşılmaktadır. E-kitap, basit bir ifadeyle okuyuculara herhangi bir kitabın içeriğine elektronik formda erişim olanağı veren kitaplardır (Hawkins, 2000: 15). Teknik olarak, diz üstü, masa üstü, cep bilgisayarları ve diğer e-kitap okuyucu cihazlar ile okunabilen ve basılı kitapların tıpkı kopyalarından olu-

şan elektronik dosyalar olarak tanımlanabilen (E-kitap..., 2002) e-kitaplar, bilgi-sayarlar ya da taşınabilir e-kitap okuyucuları ile okunmak için tasarlanmış, kağıda basılmayan ama basılı kitapların bütün özelliklerini barındıran, ek olarak okuyucuya yeni kolaylıklar da sağlayan yeni bir kitap biçimidir (Bilgi Yayınevi..., 2002). E-kitap tanımlardan da anlaşılacağı üzere donanım ve yazılım unsurlarından meydana gelmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde e-kitaplar, özel olarak geliştirilmiş taşınabilir bir elektronik cihaz üzerindeki elektronik veriyi okumak amacıyla kullanılan bir yazılım-donanım kombinasyonunu çağrıştırmaktadır (Morgan, 1999: 36).

E-Kitapların Gelişimi

Gutenberg'in 1450'li yıllarda hareketli harfler ve baskı makinesini geliştirmesi kitap üretiminde bir dönüm noktası olmuştur. Bu önemli bir gelişmedir, ancak internet ve elektronik ticaretin ortaya çıkışına kadar geçen süre içerisinde geri kalmış ve fazla gelişme gösterememiştir. Bugün bile yayıncılar, hala basılı kitap üretmek ve bunları dağıtmak durumundadırlar. Her yıl Amerika Birleşik Devletleri'nde 50.000'in üzerinde kitabın yayımlandığı ve 80 milyar dolar gelir elde edildiği tahmin edilmektedir. E-kitaplar 1940'ların bilimsel romanlarından bu yana bir hayal konusu olmuştur. Alan Kay, 1960'da yayınladığı "Dynabook" adlı kitabında ilk kez e-kitapların fiilen gelişimini ele almıştır. Bu konu ile ilgilenen diğer araştırmacılar bilgi sistemlerinin akademik ve ticari alanlarda önemli gelişmeler göstermesinden bu yana e-kitaplar hakkında çeşitli fikirler öne sürmüşlerdir. Söz konusu fikirlerin benimsendiğini gösteren ilk somut işaret, 15 Nisan 2000'de, kütüphanecilik ve enformasyon bilimleri alanlarında önemli bir yere sahip olan *Library Journal*'da yayınlanmış olan bir e-kitap eleştirisi olduğu kabul edilmektedir (Hawkins, 2000: 14).

1971 yılında Michael Hart tarafından Illinois Üniversitesi'nde 10.000 kitaptan meydana gelen bir elektronik halk kütüphanesi oluşturma hedefi ile başlatılan Gutenberg Projesi (Project Gutenberg), e-kitapların gündeme gelip, gelişmesi açısından başlangıç tarihi olarak bilinen ilk ciddi projedir (Ebook..., 2002). Gutenberg Projesi dünya edebiyatının tanınmış kitaplarının ASCII kodlarla ve ücretsiz olarak sunulan çevrimiçi sunumlarının dünyanın her yerindeki okuyucuların erişimine açılmasına önem vermektedir. Gutenberg Projesi'nin ilk hedefi 2001 yılı sonuna kadar 10.000 eserden meydana gelen Electronic Public Library'yi oluşturmaktır. Bugün ise, kullanıcılara oldukça kapsamlı bir eser listesi sunmaktadır. Eserler, hikayeler (Alice Harikalar Diyarında vb.), romanlar (Sefiller vb.) ve kaynak kitaplar (CIA Dünya Suç Rehberi vb.) olmak üzere üç temel grupta toplanmıştır. Gutenberg Projesi'nin elektronik metin (e-text) kullanıcıları beş kıtada paylaşımına açık olan sitelerden FTP (File Transfer Protocol) aracılığıyla di-

ledikleri eseri sağlayabilmektedirler. Ayrıca, Gutenberg Projesi kütüphanesindeki e-kitaplar yazar adı ve eser adına göre de taranabilmektedir (Barnard, 1999). Günümüzde de sürmekte olan bu projenin kapsamında telif hakları sona ermiş olan kitaplar ve dünya klasikleri yer almaktadır. Gutenberg Projesi'ne dayalı olarak e-kitapların kullanımı ile ilgili ilk gelişmeler, 1987 yılında bilgisayar oyunları üreten bir firma olan Eastgate Systems'in, Michael Joyce'un "Afternoon" adlı kitabını diskette yayınlaması ve 1990 yılında Serendipity Systems'in, "PC-Book" isimli e-kitap görüntüleme programını geliştirmesiyle ortaya çıkmıştır. 1992 yılında ise, e-kitaplar metin tabanlı DOS ortamından, grafik tabanlı Windows ortamındaki edisyonlara dönüştürülmüş ve daha kolay okunabilecek bir biçime kavuşturulmuştur. E-kitap teknolojisindeki bu gelişmeleri 1993 yılında BiblioBytes'in Internet üzerinden e-kitap satmak üzere ilk web sitesini kurması, 1994 yılında e-kitap formatının metinden HTML'e geçişi ve aynı yıl içerisinde *The Fiction Works* adlı ilk e-kitap yayıncı şirketinin kurulması izlemiştir (Ebook..., 2002).

Bu gelişmelerden sonra e-kitaplar yayıncılar ve kullanıcılar tarafından büyük ölçüde benimsenmeye başlanmıştır. Diskus Publishing'in Mart 1999'da yayınladığı "The Best Laid Plans"ın 6.000'den fazla satmış olması ve Kitapçılar Ödülü (Booker Prize) için "The Angels of Russia" adlı bir e-kitabın aday gösterilmesi de bunun kanıtıdır (Hawkins, 2000: 25).

E-Kitap Teknolojisi

Amerika Birleşik Devletleri'nde ortaya çıkan e-kitap teknolojisinin yaygınlaşması ve e-kitap kullanıcılarının hızla çoğalması, bu alanda dünya çapında geniş bir pazarın oluşmasına neden olmuştur. E-kitap pazarında iki şirketin ön plana çıktığı görülmektedir. Bu şirketler, e-kitap okuma cihazı üreten NuvoMedia ve Soft-Book Press'dir. Bunun yanı sıra EveryBook da özellikle, elektronik belgelerin depolanması ve görüntülenmesi için elde taşınabilen okuma cihazları üretmektedir. E-kitap okumak için geliştirilmiş çeşitli cihazlarda; karanlık ortamlarda okumaya olanak tanıyan aydınlatma, ayarlanabilen font boyutları, not alma, metin işaretleme, birden fazla kitabı depolayabilme ve kolay taşınabilme özelliklerinin ortak olduğu görülmüştür.

Librius, Glassbook, Adobe ve Microsoft gibi şirketler ise, e-kitap okuma cihazı üretmekten çok, bu cihazların çalışmasını sağlayan yazılımlar geliştirmektedirler. Bu yazılımlar, bir PC ya da e-kitap okuma cihazına internet üzerinden e-kitapların indirilmesini ve elektronik içeriğin kitap benzeri bir formatta görüntülenmesini sağlamaktadır.

E-kitap yayıncılığı denildiğinde aklımıza ilk gelen web üzerinden yapılan elektronik yayınlardır. Bu yayıncılık HTML ve HTML'nin türev ve taşıyıcı yazı-

lım dilleri kullanılarak internet üzerinde yayınlanan tüm web sitelerini kapsamaktadır. 1990'ların başında ilk örnekleri geliştirilen yazılımlar ise, okurların klasik kitapla etkileşimini esas alarak sayısal bilgi haline dönüştürülmüş metinlerin sunuluş biçimi olarak tanımlanabilir. E-kitap teknolojisi yazılım, donanım ve protokoller olarak üç bileşenden meydana gelmektedir.

1. E-Kitap Yazılımları

Günümüzde yaygın olarak kullanılan ve geçerliliği kanıtlanmış olan e-kitap yazılımlarını şöyle sıralayabiliriz:

a) Glassbook Reader: Glassbook Reader Inc. tarafından geliştirilen bir yazılımdır. En önemli özelliği, masa üstü, diz üstü ve cep bilgisayarlarını e-kitap okuma cihazları özelliklerine dönüştürebilmesidir. Ücretsiz olarak ilgili sitelerden indirilebilir. Diğer yazılımlardan farklı olarak sözlüğüne kelime eklenebilmektedir. HTML ve PDF formatlarındaki e-kitapları okuyabilen yazılım tamamıyla renkli görüntü olanağı sağlamaktadır. Eser seçiminde sınırlıdır (Burk, 2000: 44). Glassbook, 2001 yılında Adobe tarafından satın alınmıştır. Glassbook, Adobe Systems'e sesli metin, iki sayfalık görüntü ve metin döndürme özelliklerini kazandırmıştır (Day, 2001: 82). Stephen King'in "Riding the Bullet" adlı romanı bu yazılımın PDF tabanlı doküman okuma formatında yayınlanmıştır.

b) Adobe Acrobat eBook Reader: Adobe firması tarafından üretilen bir yazılımdır (<http://www.adobe.com/support/downloads/main.html>). Bu yazılım, PDF (Portable Document Format) dosyalarının okunmasına olanak tanır ve internet üzerinden çeşitli web siteleri aracılığıyla ücretsiz olarak indirilebilir. Acrobat eBook Reader'ın indirilmesi, kurulması ve kullanımı oldukça kolaydır ve kısa zaman almaktadır. CoolType teknolojisi ile LCD ekranlarda yüksek çözünürlüklü okuma olanağı sağlamaktadır. İndirmiş olduğunuz birçok e-kitap ile kişisel kütüphanenizi oluşturabilir ve yönetebilirsiniz. Windows ve/veya Macintosh tabanlı masa üstü ve diz üstü bilgisayarlar ile de uyumlu olan yazılım, basılı kitapları okurken yapılabilen sayfa çevirme, not alma, metin işaretleme özelliklerine ek olarak, font ayarlama, görüntü netleştirme, görüntü döndürme, sözlük kullanma, kelime arama, sesli okuma, e-kitap indirme, e-kitap yazdırma özelliklerine de sahiptir (Kağıtsız..., 2002). Bu yazılım üzerinde okunabilen e-kitaplar Adobe eBook Store, Glassbook Bookstore, Barnes&Noble.com ve Amazon.com gibi internet sitelerinde bulunmaktadır (E-kitap: teknoloji, 2002).

c) Microsoft Reader: Microsoft tarafından üretilmiştir. Yazılım ücretsiz olarak () sitesinden indirilebilir ve kurulması kolaydır. Masa üstü ve diz üstü bilgisayarlar-

la kullanılabilen bu yazılım, Adobe'den farklı olarak cep bilgisayarları ile de uyumludur. ClearType teknolojisi ile LCD ekranlarda %300 okunaklılık artışı sağlamaktadır (Hawkins, 2000: 18). Kişisel kütüphane oluşturma ve yönetme olanağı sunan yazılım, metin seçme, sayfa işaretleme, not ekleme, çizim ekleme, sözlük kullanma, istenilen sayfayı görüntüleme ve kelime bulma özelliklerine sahiptir.

d) Librius: Librius.com Inc. tarafından geliştirilmiş bir yazılımdır (<http://www.librius.com>). Palm OS ve Microsoft CE bilgisayarları için ücretsiz e-metin okumak için geliştirilmiştir. Bu firma, e-kitap okuma cihazı üretimini durdurmuştur. Yazılımın kapasitesi 45 eser ile sınırlandırılmıştır. Diğer üç yazılıma oranla kullanımı kısıtlıdır. MS Windows/X, EPOC/Symbian, Mac OS ve Linux platformlarında çalışabilecek yazılım üretmektedir (Burk, 2000: 44).

2. E-kitap Donanımı (E-Kitap Okuma Cihazları)

E-kitap donanımını oluşturan başlıca okuma cihazlarını şu şekilde sıralayabiliriz :

a) Rocket eBook Reader: NuvoMedia Inc. tarafından üretilmiş olan bir e-kitap okuma cihazıdır (<http://www.rocket-ebook.com/Readers/Software/index.html>). Cihazın boyutları normal basılı kitaptan biraz daha büyüktür. Ekranı okuma için oldukça elverişli olan cihazda yatay ve dikey görüntü sağlanabilmektedir. Diğer donanımlarla karşılaştırıldığında sayfa çevirme hızı daha fazladır ve solak insanlar tarafından da kolaylıkla kullanılabilir (Burk, 2000: 44). E-kitaplara kolay erişimi sağlayan Rocket eBook Reader'a binlerce sayfa e-kitap ve e-dergi depolanabilmekte ve metin içinde kolaylıkla hareket edilebilmektedir (Palmer; Donaldson, 2001: 50). Rocket eBook'a veri aktarmak sorunsuzdur. Cihaz Windows ve Macintosh bilgisayarları için Rocket Librarian arayüzü ile beraber kullanılmaktadır. Bu yazılım ticari sitelerden çeşitli elektronik metinleri indirilebilme olanağı sağlamaktadır. Rocket eBook Reader'ın bu özelliklerinin yanı sıra, ekranın diğer okuma cihazlarına göre küçük olması, görüntünün renksiz oluşu ve kendi formatı dışındaki e-kitapların okunamaması gibi bazı dezavantajları da vardır (Morgan, 1999: 36).

b) SoftBook Reader: SoftBook Press Inc. tarafından geliştirilmiştir (). Rocket eBook Reader gibi sayfa çevirme ve menü hareketleri için bir grup tuşa sahip olan SoftBook Reader çizim, metin oluşturma özellikleri ile donatılmıştır. Cihazın donanımı Rocket eBook Reader'a göre daha yavaştır, ancak ekran genişliği bakımından diğer cihazlara göre avantajlıdır (Burk, 2000: 44). SoftBook ile diğer e-kitap okuma cihazları arasındaki bir diğer fark, e-kitapların indirilme süre-

cidir. SoftBook, PC'ye gereksinim duyulmadan sadece bir analog telefon hattı ya da intranet hattıyla SoftBook Store'ye (SoftBook Press'in e-kitap, e-dergi sitesi) bağlanarak e-kitapların yanı sıra e-dergi ve gazeteler de indirilebilir (Morgan, 1999: 37). 8 MB kapasiteyle kullanıma sunulmuş olan cihaz; dokunmatik siyah-beyaz ekranlıdır, sesli okuma ve sözlük kullanma özelliği yoktur (Planet eBook, 2003).

c) *EB Dedicated Reader:* EveryBook Inc. tarafından geliştirilmiştir (<http://www.planetpdf.com/mainpage.asp?WebPageID=328>). En önemli özelliği 33cm'lik çift sayfa renkli görüntü sağlamasıdır. Rocket eBook Reader ve SoftBook Reader'a göre daha fazla çözünürlüğe sahip olan cihaz, HTML formatındaki belgeleri PDF formatına dönüştürebilmektedir. Professional Student ve Personel olmak üzere iki farklı çeşidi vardır. Diğer e-kitap okuma cihazlarına göre daha pahalı olması, bu cihazın en büyük dezavantajıdır (How to..., 2003).

d) *RCA REB 1100/1200:* Rocket eBook Inc. ve SoftBook Press, 2001 yılında Gemstar Inc. tarafından satın alınarak RCA REB 1100 ve RCA REB 1200 adlı iki e-kitap okuma cihazını geliştirmiştir (<http://www.techtv.com/products/consumerelectronics/story/0,23008,3326567,00.html>). REB 1100'ün eski adı Rocket eBook Reader'dır. Dokunmatik özelliği olan diyagonal siyah-beyaz ekrandan akıcı ve kristal görüntü elde edilmektedir. Ayrıca iyi bir arka alan aydınlatması ile okuma yapmayı elverişli kılar. Cihazın 8 MB'lik kapasitesi 20 kitabı saklayabilir ve bu kapasite 72 MB'ye yani 70.000 sayfaya yükseltilebilir (Poftak, 2001: 29). The Lap of Luxury Award ödülünün verildiği ve eski adı SoftBook olan REB 1200 ise, REB 1100'e göre basılı bir kitaba daha çok benzemektedir. 8 MB'lik kapasitesi 128MB'ye çıkarılabilmektedir. Şarj edilebilir pili ile REB 1100'e göre daha uzun bir kullanım ve pil ömrüne sahiptir. Net ve renkli görüntüye sahip olan cihaz, 3000 renkli (resimli) sayfa ya da yaklaşık 5000 metin sayfası depolayabilir. REB 1200'ün en büyük dezavantajı fiyatının yüksek oluşudur. Her iki cihazda da yazının boyutu büyütülebilir, okuma gözlükleri kullanılmadan okunabilir, metin aydınlatması çoğaltılabilir, notlar alınabilir, metin işaretlemesi yapılabilir, sözlük yüklenerek kullanılabilir, ayrıca modem ve ethernet bağlantısı yapılabilir. REB 1100/1200'ün tüm avantajlarına rağmen, bu cihazlardan basılı kitaplara rakip olabilecek düzeyde bir okuma henüz mümkün olamamıştır (Roha; McGrath, 2001: 110).

e) *GEB 1150/2150:* Bu iki cihaz da Gemstar firması tarafından üretilmiştir (http://www.gemstar-ebook.com/ebcontent/devices/1150_intro.asp http://www.gemstar-ebook.com/ebcontent/devices/2150_intro.asp). GEB 1150, siyah-beyaz ve dokunmatik ekran özelliğe sahip olan cihaz şarj edilmeden 20 saat çalışabilir (GEB 1150, 2002). Tamamıyla renkli ekrana sahip olan GEB 2150

yüksek çözünürlüklü görüntü sağlamaktadır. 10 saat kullanım süresi olan GEB 2150, GEB 1150'ye göre daha pahalı bir fiyattan satışa sunulmaktadır. Her iki cihazın ortak özelliklerini; 8 MB geliştirilebilir kapasite, karanlıkta okuma kolaylığı sağlayan görüntü kalitesi, kişisel kütüphane oluşturabilme, bir PC'ye gereksinim duymadan modem ya da ethernet kartı yardımıyla e-kitap, e-dergi indirme; ekrana dokunarak metin seçme, arama, not alma, puntolarda değişiklik yapma ve her iki elle de kullanılabilme olarak sıralayabiliriz (GEB 2150, 2002).

f) eBookMan EBM-900/901/911: Bu üç cihaz da Franklin Electronic Publisher tarafından üretilmiştir (<http://www.franklin.com/estore/details.asp?ID=EBM-900>, <http://www.franklin.com/estore/details.asp?ID=EBM-901>, <http://www.franklin.com/estore/details.asp?ID=EBM-911>). Şu anda kullanılmakta olan cihazların ortak özellikleri, ebatları, ağırlıkları ve MP3 çalabilmeleridir. EBM-900 ve EBM-901 8 MB'lik kapasiteye sahipken EBM-911 16 MB'lik kapasiteye sahiptir, ayrıca cihazın kapasitesi 16 MB'den 64 MB'ye çıkarılabilir (eBookMan, 2003). MP3 Player özelliği ile işitsel kitaplar dinlenebilir. Ancak ses çok net ve berrak değildir. Program tabloları, adres defterleri gibi hatırlatma notları içeren PDA (Personal Digital Assistant) işlevleriyle geliştirilmiştir. Bir modeme gereksinim duyulmaksızın PC aracılığıyla e-kitaplar indirilebilir. Ancak bu işlem diğer e-kitap okuma cihazlarında olduğu gibi kolay değildir (Roha; McGrath, 2001). EBM cihazları doğrudan e-kitap okuma amacına yönelik olarak üretilmemişlerdir. Bu nedenle cihazların ekran çözünürlükleri değişkenlik göstermektedir. Çok zayıf bir arka alan aydınlatmasına sahip olan cihazda metin, soluk mavi renktedir. Yüksek düzeyde aydınlatma yapıldığında dahi gözler için elverişli değildir.

g) Diğer Pocket PC ve Palm OS cihazları: Doğrudan e-kitap okuma amaçlı olarak üretilmemiş ancak, e-kitapların da okunabildiği Pocket PC ve Palm OS (cep bilgisayar) cihazlarına örnek olarak Newton Masseur Pad, Palm Pilot ve Casio, Compaq, Hewlett-Packard tarafından üretilen Windows tabanlı cep bilgisayarları da örnek olarak verilebilir.

Newton Message Pad, Apple Computer Inc. tarafından üretilmiştir. E-kitap içeriği oluşturmak için iki uygulamaya sahiptir. İlki Newton Press olarak adlandırılır. Bu uygulama içindekiler tablosu, hyperlink, sık kullanılanlar, metin seçimi, görüntü ve resim seçeneklerini kapsamaktadır. Diğeri ise, düz bir metni alarak ekranda gösteren ve Newton Press'e göre daha hızlı çalışan Paperback uygulamasıdır. Palm Pilot, günümüzde en çok rağbet gören PDA'lardır Message Pad'ler gibi bir program denetleyicisi, bir not defteri ve iletişimi sağlayan bir veri tabanını kapsar. Palm Pilot Message Pad'lerden daha küçük ve daha hafiftir. Ayrıca daha uzun süre çalışabilir (Morgan, 1999: 36). Palm OS cihazları, düşük

çözünürlükte okuma sağladığı için uzun süreli okumalar için uygun değildir. Cep bilgisayarları, Palm OS cihazlarından daha yüksek çözünürlüğe sahiptir ve bir bilgisayarda bulmak istediğiniz tüm fonksiyonları kapsamaktadır. Örneğin, Microsoft Windows ve Excel'in "Pocket" versiyonu bir modem ya da PC üzerinden indirilerek elektronik kitapların okunabilmesini sağlar. Bu cihazların avantajı okuma için ergonomik olarak dizayn edilmiş olmalarıdır. Tıpkı basılı kitaplarda olduğu gibi, iyi bir ekran çözünürlüğü, netliği vardır ve kolaylıkla okunabilir. Ayrıca bu cihazların fiyatları, diz üstü bilgisayarlara göre çok daha uygundur. Son zamanlarda eğitimciler ve şirketler cep bilgisayarlarının özellikle Pocket PC cihazlarının bir donanım olarak e-kitapların ve diğer sayısal metinlerin okunması konusundaki potansiyelini araştırmaktadırlar (Poftak, 2001: 25).

3.Protokoller

Internet ortamında kitap yayınlanmasının önünde en büyük engel olan telif hakları sorununu çözmeye yönelik yapılan çalışmalar sonucu bazı protokoller geliştirmek için Open eBook Forum (OeBF) ve The Electronic Book Exchange Working Group (EBX) adlı iki önemli forum oluşturulmuştur. Bu iki forum üyesi kuruluşların beraber aldıkları kararlar, halen e-kitap yayıncılığı alanındaki standartları belirlemektedir.

a) Open eBook Forum (OeBF): Elektronik yayın endüstrisinin uluslararası ticaretini sağlayan ve kurumsal standartları belirleyen bir organizasyon olan Open eBook Forum 1998'deki e-kitap konferansında ilan edilmiştir. Bu organizasyon; yazılı-donanım şirketleri, yayıncı kuruluşlar, yazarlar, e-kitap kullanıcıları, elektronik yayın endüstrisinde rekabeti artırmak ve standartları belirlemek ortak amacıyla bir araya gelmiş ilgili kuruluşlardan oluşmaktadır. Open eBook Forum'unun amacı; içerik üreticileri, e-kitap okuma cihazı üreticileri ve kullanıcılar için avantajlı ürünler ve uygulamalar geliştirmektir. OeBF standardı, web'de kullanılması amacıyla HTML ve XML formatlarına dayalı olacaktır (Open eBook..., 2003).

Open eBook Forum'un öncülük yaptığı konular şöyle sıralanabilir:

- E-kitap teknolojileri ve sorunları ile ilgili konuları tartışmak için bir forum oluşturmak,
- E-kitaplarla ilgili ortak anlaşmaları başarılı bir biçimde tanıtmak, yayınlamak, sürdürmek ve geliştirmek,
- Elektronik yayıncılık endüstrisinde geniş katılımlı eğitim seminerleri düzenlemek, rehberlik hizmeti vermek ve bu alanda kullanımdaki teknolojileri tanıttıp teşvik etmek,
- E-kitaplar ve ilgili diğer oluşumlar için hazırlanmış standartları tanımlamak,

değerlendirmek ve önermek,

- E-kitaplarla ilgili sistemlerin uygulamalarını güçlendirmek ve uygulamada karşılaşılan sorunların çözümlendiği bir platform oluşturmak,
- Farklı dil, kültür, okuma-öğrenme yöntemleri ve kişisel yetenekler için bir standart oluşturmak (Open eBook..., 2003).

IBM, Microsoft, SoftBook Press, Adobe Systems ve NuvoMedia gibi büyük e-kitap yazılım ve donanım üreticileri OeBF'nin üyesidir.

b) *Electronic Book Exchange Working Group (EBX)*: Elektronik Kitap Değişimi Çalışma Grubu 2000 yılı başında e-kitaplar ile ilgili çalışmalarına başlamıştır. 25 üyesi olan bu grubun temel amacı, e-kitap pazarının ticari yönden gelişmesini sağlayarak; yazarların, e-kitap yazılımı ve donanımı üreten firmaların haklarını koruyacak yasal düzenlemeleri ve standartları oluşturmaktır. Bu standartlar, e-kitap okuma cihazlarında kullanılacak tanımlayıcı özellikler, e-kitapların değişimi, üretiminin teşviki, ticari olarak dağıtımı ve yazarların telif hakları ile ilgili çeşitli konuları kapsamaktadır. Elektronik Kitap Değişimi Çalışma Grubu (EBX) tarafından oluşturulması tasarlanan standartlar aracılığıyla e-yayıncıların ve içerik sağlayıcıların üretim, telif, dağıtım ve tanıtım hakları sayısal ortamda da korunabilecektir. Çok yakında bu hassas konu tamamen çözüldüğünde yeni ekonomide yazarlar ve diğer içerik sağlayıcılarının, eski ekonomide olduklarının çok üstünde bir güce sahip olacakları şüphesizdir (E-Kitap..., 2002).

E-Kitapların Avantajları ve Dezavantajları

E-kitaplar, okuyucular için çeşitli kolaylıklar sağladığı gibi, yazarlar ve yayıncılar için de bazı avantajlar sunmaktadır. Ancak, e-kitap teknolojisinin yeterince yaygınlaşmamış olması e-kitapların birtakım dezavantajlarının da olduğunu göstermektedir. Bu avantaj ve dezavantajlar şu şekilde sıralanabilir:

E-Kitapların Avantajları:

- Eğitimciler açısından bakıldığında, e-kitaplar güncelliğini yitirmiş bilgileri kapsam dışı bırakabilir. Öğrenciler ve öğretmenler, ders kitaplarının güncellenmiş yeni baskılarını ve uyarlamalarını (ortalama 6-8 yıl) beklemek yerine, güncellenmiş materyalleri yayıncılar aracılığıyla anında indirilebilme olanağına sahip olabileceklerdir.
- E-kitapların okullara maliyeti basılı kitaplara göre daha düşük olacaktır. E-kitapların üretimi, dağıtımı, korunması vb. konular okullara mali yük olarak yansımayacaktır. Çünkü tüm bunları yayıncılar yapmaktadır. Bunlara ek ola-

rak yıpranmış ve dağılmış kitapların yenilenmesi için ayrıca harcamalar yapılmayacaktır. Okullar açısından e-kitapların bir başka yararı, öğrencileri ve ebeveynleri düşündüren kitap dolu ağır çantaların ortadan kalkmasını sağlamasıdır (Poftak, 2001: 22).

- Kitabevleri belirli bir süre içerisinde satamadıkları basılı ortamdaki yayınları üretici firmaya iade etmektedirler. E-kitaplar, yayıncılık sektörüne özgü olan iade işlemine son vererek yayıncılar için büyük bir riski de ortadan kaldıracaklardır.
- E-kitaplar çevreciler tarafından da desteklenmektedir. Çünkü çevreciler doğal kaynakların tükenmesine karşıdırlar ve e-kitaplar kullanıldıklarında yıpranmayacakları ve yenilenmeyecekleri için çevre dostu bir uygulama olarak görülmektedir.
- Geleneksel kitap endüstrisinde daha çok tanınmış yazarların ilgi çekici ve çok satan (best seller) eserlerinin yayınlanmasına doğru bir eğilim vardır. Bu durum, diğer yazarların eserlerini yayınlamalarını geri plana itmektedir. E-kitaplar, tanınmamış yazarlara da kendi eserlerini elektronik ortamda tanıtma ve yayınlama olanağı sunmaktadır. Bunun yanısıra yazarların okuyucularından eseriyle ilgili olarak geribildirimler almasını da sağlar (Hawkins, 2000: 17; Day, 2001: 83).
- Geleneksel yayıncılıkla karşılaştırıldığında, e-kitapların satışında eğer iyi bir tanıtım yapılırsa, yazarlar oldukça yüksek bir yüzde ile kâr sağlamaktadır. Çoğunlukla kamu yararına yayın yapan yayıncılar, yani kâr amacı gütmeyen yayıncılar, herhangi bir anlaşmaya bağlı kalmadan yazarların kendi kitaplarını satmalarına izin vermektedirler.
- E-yayıncılıkta yayın süreci daha hızlı işlemekte, yazarlar kitaplarını daha geniş bir kitleye duyurma fırsatı bularak amaçlarına ulaşabilmektedirler. Ayrıca e-kitapların daha uzun süreli olarak sergilenebilme olanağını da unutmamak gerekir (Palmer; Donaldson, 2001: 50).
- E-kitaplar engelli okuyucular için de kolaylık sağlar. Eğer e-kitap okuyucu cihazlara bir de konuşan kelime işlemci eklenirse, görme engellilerin okuma sorununu ortadan kalkacaktır.
- E-kitapların en önemli özelliklerinden biri de sözlük içermeleridir. E-kitap okurken bilmediğiniz bir kelimeye anında bakıp öğrenebilirsiniz. Aradığınız bilgiye anında ulaşabilirsiniz. Aradığınız ya da sizin için önemli kelime ve cümleleri fosforlu kalemle çizmiş gibi belirginleştirebilir, kelimeler hakkında açıklamalar yazabilir, kelimeler için taramalar yapabilir ve not alabilirsiniz.
- Diz üstü bilgisayarlar ve e-kitap okuyucu cihazlar art alan aydınlatmasına sahiptir. Böylelikle karanlıkta belki de uyumakta olan birini rahatsız etmeden e-kitabınızı okuyabilirsiniz (ve siz sayfaları çevirirken uyandırma olasılığınız da yoktur).

- E-kitap okuyucu cihazlarda sizin için uygun büyüklükteki puntoyu (yazı karakteri) seçerek daha rahat okuyabilirsiniz. Böylelikle okuma gözlüklerine de gereksinim duymazsınız (Day, 2001: 83).
 - E-kitap okuyucu cihazların taşınması daha kolaydır ve onlarca kitabı depolayabilmektedir. Özellikle dizi halinde yayınlanan kitaplarda bütünlüğün sağlanması açısından önemli avantaj sağlamaktadır. Söz konusu cihazların boyutları sürekli olarak geliştirilmekte ve daha uygun hale getirilmektedir (Wittmann, 2000: 210). E-kitapların bu özelliği, genellikle araştırma kütüphanelerinde uygulanan rezerve derme oluşturma açısından büyük kolaylıklar sağlayacaktır. Herhangi bir ders ile ilgili seçilmiş kaynaklar tek bir e-kitap okuma cihazına depolanarak kullanıcılara ödünç verilebilir.
 - E-kitapların kütüphanelerde kullanımıyla, basılı kitaplarla gerçekleştirilen geleneksel ödünç verme işlemi de değişecektir. Kütüphanede bulunan bir e-kitaptan aynı anda sınırsız sayıda kullanıcı yararlanma olanağına sahip olacaktır.
 - E-kitaplara çeşitli konularda ve türlerde yayınlar yüklenebilmektedir. Bu özellik bilgi merkezlerinin hemen hemen tümünde karşılaşılan depolama alanı sorununa da çözüm sağlayabilir. Örneğin; 20 kitabın yüklenebildiği bir e-kitap okuma cihazı çok daha az yer kaplayacaktır.
- E-kitapların avantajları ve sunduğu cazip yenilikler gün geçtikçe gelişecek ve geliştikçe bizlere daha ilginç bir yayın dünyası sunacaktır.

E-Kitapların Dezavantajları:

- E-kitapların birbirine uymayan formatlarda üretilmesi e-kitap endüstrisinde henüz uluslararası standardın olmadığını göstermektedir. Microsoft ve Adobe şirketlerinin farklı formatlarda yazılım geliştirmiş olmaları, Gemstar e-kitap okuma cihazı ile okunabilen bir e-kitabın, Palm Pilot ve diğer cihazlar aracılığıyla okunamaması bu uyumsuzluğa örnek olarak verilebilir (Poftak, 2001: 25).
- E-kitabın yayınında, tanıtımından pazarlanmasına kadar tüm işlemleri yazarlar yapmak zorundadır. Üstelik, klasik yayıncılıkta olduğu gibi başarı elde etme garantisi de yoktur. Kullanıcıların istenmeyen çevrimiçi erişimleri, yüksek fiyatlar, güvenlik eksikliği, düşük satışlar, ücretlerde herhangi bir artış olmaması, daha az denetim e-kitap yayıncılığında tartışılmakta olan konulardır (Palmer; Donaldson, 2001: 50).
- E-kitap okuma cihazlarından bazıları her ne kadar yüksek çözünürlükte okuma olanağı sağlasalar da (Microsoft ClearType), uzun süreli (bir saatten uzun) kullanımlarda baş ağrısı ve göz yorgunluğu ortaya çıkmaktadır (Herring, 2001: 47).

- Eğitim alanındaki e-kitap uygulamalarında en büyük engellerden biri de içerik eksikliğidir. Yayıncılar, okullardan önemli ölçüde kayda değer bir e-kitap talebi olana kadar ders kitaplarını ve ilgili eğitim materyallerini e-kitap olarak yayınlamaktan çekinmektedirler. Dolayısıyla henüz yatırım değeri taşıyacak boyutta eğitim-öğretime yönelik e-kitaplar mevcut değildir. Resurrection School e-kitap uygulamasında içerik sağlama konusunda başarılı olamamıştır.
- E-kitapların kullanımı için özel bir kullanıcı eğitim programı gerekmektedir. Özellikle e-kitap okuma cihazlarının kullanımı hakkında hem ilgili personel, hem de kullanıcılar karşılaşılabilecek aksaklıklara karşı eğitilmelidirler.
- Ülkemizde elektronik yayınlara ilişkin telif hakları sorunlarının giderilememesi nedeniyle, e-kitapların üretimi ve dağıtımını tam anlamıyla güvence altına alamamıştır.

E-kitapların bu dezavantajları Open eBook Forum ve Electronic Book Exchange Working Group gibi organizasyonlarda tartışılmakta ve çözümüne yönelik uygulamalar geliştirilmektedir.

E-Kitap Uygulamaları

20. yüzyılın sonlarından günümüze kadar geçen süre içerisinde, bilgi uzmanları ve kullanıcılar elektronik ortamdaki danışma kaynakları, indeksler, özler, sözlükler, ansiklopediler, ders kitapları ve tam metin dergi makaleleri ile iç içedirler. Bu materyaller elektronik ortama kolaylıkla uyarlanmıştır ve kullanıcılar tarafından da kabullenilmiştir. Söz konusu materyaller her ne kadar basılı formattaki kaynakların yerini almaya da, bilgi merkezleri tarafından, birtakım avantajları nedeniyle tercih edilmektedir.

Elektronik ortamdaki yayınların artması, birçok okuyucunun bilgi merkezindeki basılı kitaplara olan ilgisini azaltmamıştır. Bu nedenle, e-kitapların bilgi merkezleri üzerindeki etkisinin şaşırtıcı olması doğaldır. E-kitapların hala gelişim aşamasında olması ve pazar paylarının yeterince büyük olmamasına rağmen, bazı kütüphaneler bu piyasaya girmiş bulunmaktadır. A.B.D.'de 1998 yılında kurulan netLibrary Inc. günümüzde bu çabanın öncüsü olarak görülmektedir. netLibrary, altı aylık bir deneme için 100 halk kütüphanesine 1500 e-kitap önererek ilk e-kitap satış denemelerinde halk kütüphanelerini hedeflemiştir (Hawkins, 2000: 22).

Illinois eyaletindeki Algonquin Halk Kütüphanesi, 58 adet Rocket eBook Reader e-kitap okuyucu cihaza sahiptir ve her okuyucu cihaz üzerinde 100'den fazla eser sunmayı hedeflemektedir. Kütüphaneler, e-kitapları kullanıma sunabilmek için bir bilgisayar (PC), bir Internet ve bir de kredi kartı hesabına gereksinim duymaktadır. E-kitaplar kütüphanedeki bir PC'ye indirilip daha sonra NuvoMedia Inc. tarafından üretilen Rocket Librarian yazılımını kullanan Rocket eBook

Reader'lar için ASCII kodları HTML formatına dönüştürülür. Her Rocket eBook Reader, kütüphane kullanıcısının gereksinimleri göz önünde bulundurularak hizmete sunulmaktadır. Algonquin Halk Kütüphanesi önümüzdeki yıllarda 2400'den fazla e-kitabı dermesine katmayı planlamaktadır (Burk, 2000: 43). Halk kütüphaneleri için e-kitaplar oldukça yenidir. Kütüphanelerin yaklaşımlarında ve politikalarında farklılıklar olması da kaçınılmazdır. Örneğin, Richmond Halk Kütüphanesi ilk olarak dört adet SoftBook Reader e-kitap okuma cihazını ödünç kullanıma açmış; sergilemek ve tanıtmak üzere bunlardan birini kütüphanenin referans bölümüne koymuştur. E-kitap okuma cihazlarına 12 adet eser yüklenmiş ve bu cihazlar kütüphanenin Multimedia Learning Center'inde iki haftalığına kullanıcılara ödünç verilmiştir. Richmond Halk Kütüphanesi'nde, e-kitap okuma cihazlarının kaybolma ve zarar görme olasılıkları göz önüne alınarak, e-kitap kullanıcılarına 700 \$'lık bir senet imzalatılmaktayken kütüphane bu politikasını şimdilik ertelemiştir (Burk, 2000: 43).

Bazı e-kitap denemeleri de akademik kütüphane sektörüne yönelik olarak uygulanmıştır. Akademik kütüphaneler öğrenciler, öğretim görevlileri ve personeline kitapların, süreli yayınların, devlet yayınlarının ve diğer yayınların geniş bir envanterini sunmaktadır. Kullanıcılar kendi kütüphanelerinin envanteri ile sınırlanmış değildir. Ancak, kullanıcılar çevrimiçi olarak hizmet veren kütüphanelerin kataloglarına bağlanabilmekte, birkaç küçük sınırlama ile görsel olarak dünyanın herhangi bir kütüphanesinde bulunan materyale, kütüphaneler arasındaki anlaşmalar (konsorsiyumlar) aracılığıyla ulaşabilmektedir. Örneğin, OhioLINK konsorsiyumu, 74 akademik ve tıp enstitüsüne, konsorsiyuma üye kütüphanelerde bulunan yedi milyondan fazla eserin Ohio Eyaleti içerisinde oluşturulmuş merkezi bir katalogdan taranması olanağını sunmaktadır. Aynı zamanda, iki-üç gün içerisinde çevrimiçi bağlanan kurumlara istedikleri e-kitaplar gönderilebilmektedir. 1998 yılında 550.875 e-kitap OhioLINK üzerinden istenmiştir. Bu konsorsiyuma, bir e-kitap yayıncısı olan SoftBook Press de 100 eser sunmuştur (Barnard, 1999). Texas Üniversitesi ise, e-kitaplar için bir milyon dolar ayırarak 600 e-kitap satın almıştır. Aynı zamanda Texas Üniversitesi'nin de üyesi olduğu PALINET konsorsiyumu üzerinden üye kütüphaneler, 6000'nin üzerinde e-kitaba erişebilmektedirler. Texas Üniversitesi Kütüphanesi Bilgi Hizmetleri ve Derme Bölümü Şefi Dennis Dillon, bir e-kitabın iki ay içinde 25 kez ödünç verildiğine dikkat çekmektedir. Bu istatistik, e-kitapların üniversite kütüphanelerindeki kullanım sıklığını belirtmesi açısından önemlidir. E-kitapların üniversite kütüphanelerinde denenmesine bir başka örnek, North Carolina State Üniversitesi'nin çok sayıda Rocket eBooks ve SoftBook Reader e-kitap okuma cihazı satın alarak kullanıma sunmasıdır. Ancak bu deneme sırasında e-kitaplarla ilgili olarak; lisans sözleşmeleri standart eksikliği, bibliyografik denetim ve birtakım fiziksel sorunlarla karşılaşıldığı görülmüştür (Hawkins, 2000: 22).

A.B.D'nin Illinois eyaleti St. Louis şehrindeki Data Research Associates

(DRA), bir kütüphane otomasyon sistemleri üreticisidir. netLibrary ise, akademik, kurum, okul ve halk kütüphanelerini içine alan çeşitli iletişim kanalları üzerinden e-kitap üreten, depolayan ve güvenli olarak dağıtımını gerçekleştiren bir e-kitap sağlayıcısıdır. Bu iki kuruluş, DRA'nın Classic ve Taos sisteminde yer alan OPAC ve sağlama modüllerine, netLibrary sistemindeki e-kitapların MARC kayıtlarını transfer etmiştir. Böylece bütünleşen sistemler, kullanıcıların dermelemlerindeki e-kitaplara ilişkin tarama, seçim ve sağlama işlemlerinde kolaylık sağlamaktadır. Buna ek olarak kullanıcılar DRA OPAC sistemi ile kütüphane tarafından satın alınan e-kitaplara ulaşabilecekler; kütüphane OPAC sisteminde MARC kaydı olarak bulunan e-kitapları yazar adı, eser adı, konu ve ISBN erişim uçları ile tarayabilecek ve onlara erişebileceklerdir. netLibrary ve DRA e-kitaplar konusunda ortak bir çalışma platformu hazırlamışlardır. netLibrary'nin kurmuş olduğu bilgi teknolojisi altyapısı ile DRA'nın gelişmiş kütüphane otomasyon teknolojisinin birleştirilmesi ile birlikte, kütüphane kullanıcılarına e-kitaplarla tanıtılabilir ve böylece e-kitapların kullanımı yaygınlaştırılabilir. İnternete bağlı bir bilgisayardan istenildiği zaman OPAC aracılığıyla e-kitapların ödünç alınabilmesi sağlanarak kullanıcılar için kütüphaneden yararlanma olanakları geliştirilebilir. netLibrary'nin DRA ile hazırlamış olduğu platformun amacı, DRA ile ortak olan kullanıcılarımıza hizmet vermek ve tüm kütüphanecilik camiası için e-kitap altyapısını kullanılabilir duruma getirmektir. netLibrary 2002 yılının başında OCLC tarafından satın alınmıştır (DRA to..., 2001: 41).

Dünyada e-kitaplar hakkındaki görüşlere paralel olarak, birçok kimse en büyük kullanıcı potansiyelinin eğitim alanında olduğuna inanmaktadır. Hatta sayısallaştırılmış eğitim materyali pazarının diğer materyallere oranla daha hızlı büyüyeceği tahmin edilmektedir. E-kitaplardan sayısal içerik seçeneklerinin düzenlenmesi ve sergilenmesi eğitimcilerin de düşüncelerinin önemli bir bölümünü meşgul etmektedir. Eğitimciler e-kitapların okullarda bir çok sorunu çözebileceğini düşünmektedir. Ancak, eğitim alanındaki e-kitap uygulamaları henüz yaygınlaşmamıştır. Eğitimciler oluşturdukları kurslar ve derslerle ilgili olarak çeşitli basılı kitapları, dergileri, makaleleri ve yine derslere ilişkin diğer kaynakları öğrencilerine sayısal ortamda deneme amaçlı olarak dağıtmaktadır.

Eylül 1999'da, Ohio Eyaleti'nin Dayton kentindeki Ressurrection Catholic School'da okutulan ders kitapları düzenli olarak sayısal ortama aktararak e-kitap okuma cihazlarına yüklenmiştir. Bu uygulama, okul için büyük bir teknolojik atılım olmuş ve 2000 yazında ilk bilgisayar laboratuvarını kurmuşlardır. Yıl boyunca öğrenciler Rocket eBook e-kitap okuma cihazları ile çok çeşitli uygulamalar yapmışlardır. Önemli çocuk kitaplarının elektronik sürümlerini (Oz Büyücüsü, Hansel ve Gretel vb.) okumuşlar, PC'leri aracılığıyla ders kitaplarını indirmelerinin yanısıra, web üzerinden de öğretmenleri ile etkileşimi gerçekleştirmişlerdir. Ressurrection Catholic School'daki denemeden bu yana, çok az sayıda e-kitap kullanımına yönelik pilot uygulama gerçekleştirilmiştir. Bir e-kitap sağlayıcı-

cısı olan Searchlight, e-kitap donanım üreticisi SoftBook'un da desteği ile benzer bir uygulamayı Chicago'nun güneyindeki Austin Middle School'da gerçekleştirmiştir. Bu uygulamada 150 e-kitap okuyucu cihaz kullanılmıştır. Amaç, öğrencilerin ellerindeki e-kitap okuma cihazları ile gazetelere, edebi eserlere, ders kitaplarına ve güncel dergilere erişimini sağlamaktır. Bu okullarda e-kitap uygulamalarının heyecan verici yeni öğrenim imkanları olarak değerlendirilmesine rağmen, birtakım dezavantajlarının da olduğu belirtilmiştir (Poftak, 2001: 23-24).

E-kitaplar yayıncılık sektöründe de önemli değişikliklere neden olmuştur. E-kitaplar yayıncı ile yazar arasındaki ilişkiyi azaltmıştır. Ünlü korku romanı yazarı Stephen King'in 2000 yılında hiçbir yayıncı kuruluşa bağlı kalmadan, "The Plant" adlı romanını yalnızca elektronik ortamda yayınlaması buna en çarpıcı örnek olarak gösterilebilir. King, bu romanını bölüm bölüm yayınlamayı uygun görmüştür. Yazar, yalnızca roman beğenildiği takdirde ve okurların en az %75'inin bölüm başına 1 dolar ödemesi durumunda romanı yayınlamayı sürdüreceğini belirtmiştir. Yazarın okurları, maddi talepleri karşılama koşuluyla kitabın bölümlerini King'in kendi web sayfasından () indirebilmektedirler. Bu e-kitap denemesinin başarılı olduğu, kitabın ilk iki bölümünün 152.132 kez indirilmesi ile açıklanabilir. Bunun üzerine yazar okuyuculardan aldığı geri bildirimleri de göz önünde bulundurarak 2000 yılının Eylül ayında kitabın üçüncü bölümünü de elektronik ortamda yayınlamıştır (Çerçi, 2002). King, elektronik ortamda bölümler halinde yayınladığı bu eseri ile e-kitap alanında kişisel yayıncılığın öncüsü olmuştur. Bu başarılı denemeden sonra yazar, Simon&Schuster yayınevi ile birlikte "Riding the Bullet" adlı yeni romanının tümünü yalnızca internet üzerinden yayınlamıştır. Bu kitap iki ay içerisinde yaklaşık 500.000 kez indirilerek The Plant'ın kat kat üzerinde bir başarıya ulaşmıştır. Riding the Bullet e-kitap olarak yayınlanan ilk bestseller eserdir. Bu eserin okuyucular tarafından **beklenenin** üzerinde ilgi görmesi, e-kitaplar için geniş bir pazarın varlığını **kamıtlamaktadır** (O'Leary, 2001: 62).

A.B.D.'de başlayan e-kitap yayıncılığı 2000'lerin başında Avrupa ülkelerinde de ilgi görmeye başlamıştır. 16-23 Ekim 2001 tarihleri arasında düzenlenen Frankfurt Kitap Fuarı e-kitapların merkezi bir konu oluşturduğu bir etkinlik olarak gerçekleşmiştir. 2001 yılında 52.si düzenlenmiş olan kitap fuarında, dünya çapında yayıncılar ve onların çevrimiçi firmaları kapsamlı olarak yeni e-kitap projelerini tanıtmışlardır. Fuarda 100 ülkeden çeşitli yayınevleri 360.000 civarında e-kitabı tanıtmışlardır. Bir önceki yıl (2000'de) düzenlenen Frankfurt Kitap Fuarı'nda da çeşitli fuar katılımcıları kitaplarını yeni e-kitap standart formatında **sunmuşlardır**. Ancak, bundan sonraki zaman dilimi içinde dünya çapında gitgide **daha fazla** kitap dostu e-kitaplara ilgi duymaya başlamıştır; bunlara Stephen King'in yalnızca elektronik olarak edinilebilen öykülerini web'den indiren okurlar da dahildir (Çerçi, 2002).

E-kitap alanında yurt dışındaki bu gelişmelere paralel olarak Interreks'in Sahaf Online bölümündeki indirilme rakamları, e-kitapların ülkemizde de ilgi gördüğünü göstermektedir. Sitede ayda bir güncellenen "Top10 Downloads" listesinde Ocak ayında ilk sırada yer alan "Ömer Seyfettin Seçme Hikayeler" in 523 kez indirildiği görülmektedir. Listede yer alan 10 kitap toplam 2656 kez indirilmiştir (Cyberman, 2000). 2001 ve 2002 yıllarında ülkemizde Bilgi Yayınevi'nin öncülüğünde "ekitap 2001 Roman Yarışması" ve "ekitap 2002 Öykü Yarışması" düzenlenmiştir. Bu organizasyonlar da ülkemizde e-kitapların tanıtımı ve yaygınlaşması açısından önemlidir (Türkiye'nin..., 2001).

Ülkemizde akademik ve kurumsal bazdaki e-kitap uygulamalarına örnek olarak Dokuz Eylül Üniversitesi, Bilgi Üniversitesi, Ankara Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi, Sabancı Üniversitesi, Devlet İstatistik Enstitüsü ve Milli Eğitim Bakanlığı'ndaki uygulamalar gösterilebilir.

Dokuz Eylül Üniversitesi Kütüphanesi'nden "ebrary" elektronik kitap koleksiyonundaki 4738 e-kitaba çevrimiçi olarak erişilebilmektedir (<http://site.ebrary.com/lib/deulibrary>). E-kitapları elektronik ortamda okuyabilmek için "ebrary Reader" yazılımının indirilmesi gerekmektedir. Koleksiyondaki e-kitaplar yazar adı, eser adı, yayınevi ve konuya göre taranabilmekte ve çıktı alınabilmektedir. E-kitaplara erişim IP kontrollü olarak gerçekleşmektedir. Ayrıca, bu kütüphane ANKOS kapsamında Safari Tech Books Online'nın 370 e-kitabına abone dir. Abone olunan e-kitaplar 10 değişik yayınevinin bilgi teknolojisi ile ilgili kitaplarıdır (. Bilgi Üniversitesi Kütüphanesi, Safari Tech Books Online'nın bilgi teknolojisi konusunda 370 tam metin e-kitap, ebrary Electronic Books'un 13000 tam metin e-kitap ve dokümanından oluşan bir dermeye sahiptir (<http://library.bilgi.edu.tr/screens/ekitap.html#>). Bu üniversitelerimizin yanısıra Ankara Üniversitesi, Koç Üniversitesi, Mersin Üniversitesi, Karadeniz Teknik Üniversitesi ve Sabancı Üniversitesi de Ocak 2003'den itibaren ebrary'nin aracı firması olan Coutts ile lisans anlaşmaları imzalayarak e-kitapları kullanıma açmışlardır. Ebrary e-Books Online adlı e-kitap veritabanı 11.000 civarında e-kitap içermektedir. Söz konusu e-kitaplar; tarih, edebiyat, tıp, felsefe, psikoloji, ekonomi, teknoloji, müzik gibi geniş bir konu alanına sahiptir. Kitapların büyük çoğunluğu İngilizce olup, az miktarda İspanyolca ve Fransızca kitaplar da bulunmaktadır. Erişim için her kullanıcının Ebrary okuma arayüzünü (Ebrary reader) bilgisayarına kurması gerekmektedir. Elektronik kitap listesi uluslararası standartlarla çalışan WebOPAC'lara konulabilir. Kullanıcılar okuma sırasında kalıcı notlar ekleme, işaretleme yapma gibi kişiselleştirmeler yapabilirler. Ebrary'den eser adı, yazar adı, konu ve yayıncı erişim uçları ile tarama yapılmaktadır (<http://site.ebrary.com/lib/ankarauniv>).

Devlet İstatistik Enstitüsü Kütüphanesi'nde İnternet Kaynakları başlığı altında; Project Gutenberg, Online Library of Literature, Online Books Page, Safari

TechBook Online, Alex Catalogue of Electronic Texts ve University of Virginia's E-Book Library adreslerine linkler konularak e-kitaplara erişim sağlanmıştır (www.dic.gov.tr/kutuphane/reference.htm#ELEKTRONIK_KITAP). Milli Eğitim Bakanlığı da internet sitesinde bir e-kitap uygulaması başlatmıştır. Hizmete sunulan e-kitaplar PDF (Portable Document Format) formatında kullanıma açılmıştır. Milli Eğitim Bakanlığı sitesinde şu anda kullanımda olan beş e-kitap bulunmaktadır. Sözü edilen e-kitaplar; sınıf öğretmenliği, rehberlik, öğrenme ve öğretme teknikleri, psikolojik danışmanlık ve eğitim teknolojileri konularını kapsamaktadır (www.meb.gov.tr).

Sonuç

Yayın dünyasının uzun süredir e-kitaplarla tanışmış olduğu göz önüne alındığında e-kitaplar aslında çok da yeni bir teknoloji değildir. Hatta e-kitapların basılı kitapların yerini alıp alamayacağı uzun süredir tartışılmakta olan bir konudur ve bu konuya iki tür yaklaşım söz konusudur. Basılı bir kitaba sahip olmanın bir ayrıcalık olduğunu, ona dokunmanın, kokusunu hissetmenin, onunla yakın bir dostluk kurmanın yerini hiçbir şeyin dolduramayacağını savunanların yanısıra, e-kitapların basılı kitaplara göre ucuz olması, kolay taşınabilir olup, internet üzerinden kolayca dağıtılıp, satın alınabilmesi gibi göz ardı edilmeyecek birçok avantajı ile birlikte er ya da geç klasik kitapların yerini alabileceğini savunanlar da vardır. Hangi görüşün baskın çıkacağı sorusunun yanıtı tartışılırken, son yıllarda yayıncılık ve e-kitap endüstrisindeki gelişmeler her iki görüşün de haklı çıkabileceğini gösterir niteliktedir.

E-kitapların vizyonu geniş boyutlara uzanmakla beraber, bu teknolojinin özü sayısal içeriklerin ve bunları okuyacak cihazların kütüphanelerimize, okullarımıza ve evlerimize girmesi, dolayısıyla öğretme ve öğrenme yöntemlerimizin, uygulamalarımızın değişebileceğidir. Kütüphaneler de e-kitapların yaygınlaşmasıyla bir dönüşüm geçirecek ve belki de ATM makinelerinin, internet standlarının yer aldığı salonlar haline gelecektir. Bununla beraber kütüphane dermelerinin temel kaynakları olan danışma kaynaklarının elektronik olarak hizmete sunulması, birçok kullanıcının aynı anda bu kaynaklardan yararlanmasını sağlayacaktır. E-kitapların kütüphanelerdeki kullanım alanlarının artması ile birlikte, sağlama, derme geliştirme, kataloglama ve ödünç verme politikalarının gözden geçirilerek tekrar düzenlenmesi gündeme gelecektir. Ayrıca, evlerimizde ya da kütüphanelerimizde bulunan kitaplıkların, dermelerin ortadan kalkacağı da düşünülebilir.

E-kitapların bir takım dezavantajlarına rağmen, eğitim-öğretim alanında sunduğu olanaklar devam etmekte ve artmaktadır. Birkaç yıl öncesinde Wize Up gibi önemli şirketler, kolej ders kitaplarının sayısal versiyonunu ve netLibrary'nin bir bölümü olan Meta Text'i üretmiştir. Ayrıca Houghton Mifflin ile ortaklaşa ba-

zı kolej ders kitaplarının internet tabanlı olarak multimedya ile birlikte sayısal yayını sağlamışlardır. Yayıncılar ve yazarlar açısından e-kitaplar, kitapların gelişimini, pazarlanmasını ve satışını önemli ölçüde değiştirmiştir.

Ülkemizde e-kitap üreten ve kullanıma açan birçok kurum olmasına rağmen, bu kitapların okunması için gerekli olan yazılım ve donanım üreten herhangi bir özel ve/veya tüzel kurum bulunmamaktadır. Ancak üniversiteler ve bazı devlet kurumları kendi olanaklarıyla e-kitap üretmekte ya da e-kitap sağlayan veritabanlarına abone olarak çeşitli kullanıcı gruplarına e-kitap hizmeti sunmaktadırlar. Tüm dünyada olduğu gibi, ülkemizde de e-kitap kullanımının yaygınlaşması telif hakları ve içerik sorunlarının çözülmesine bağlıdır. Ayrıca, ülkemizde e-kitapların avantajlarının bilgi merkezi yöneticileri ve kullanıcılar tarafından bilinmesi, e-kitaplara olan ilgiyi de artıracaktır.

Birçok insan, henüz e-kitap okuma cihazlarına hazır değildir. E-kitap okuma cihazlarının birkaç yıl içinde satışlarının binlerden milyonlara ulaşması için geliştirilmesi ve fiyatlarının düşürülmesi gerekmektedir. E-kitap içeriklerinin farklı formatlarda üretilmesi ve e-kitap okuma cihazlarının farklı özelliklere sahip olması, e-kitap içeriklerinin artışı engellemektedir. Daha fazla basılı materyalin sayısal olarak kullanıma sunulması, e-kitaplar için standartlaşma ve telif hakkı sorunlarının çözümüne bağlıdır. E-kitaplar için oluşturulmuş konsorsiyumlar ve forumlar bu sorunun çözümüne yönelik çalışmalarını sürdürmektedirler. Söz konusu sorunların çözüleceği varsayımına dayanarak, araştırmacıların tahminlerine göre, 2001 yılı itibariyle yaklaşık 2.500.000 olan e-kitap kullanımının, 2005 yılına kadar yaklaşık 25.000.000'a yükselerek 10 kat artış göstereceği ileri sürülmektedir. Gelecekte e-kitaplara, diz üstü, masa üstü, cep bilgisayarları ve e-kitap okuma cihazlarının dışında cep telefonları, CD, VCD, DVD çalarlar hatta radyo ve TV'ler aracılığıyla ulaşılabilmesi mümkün görülmektedir. Çünkü bu teknolojileri üretebilecek gelişmiş ve ileri teknolojiyi kullanan, birbiriyle rekabet içerisinde bir çok yazılım ve donanım firması vardır.

KAYNAKÇA

- Barnard, Susan B. (1999). "Libraries and e-books: opportunities and issues", *Future of Print Media Journal*. [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.futureprint.kent.edu/articles/barnard01.htm> [09.12.2002].
- Burk, Roberta. (2000). "Don't be afraid of e-books", *Library Journal* 125 (7): 42-45.
- Cyberman. (06.04.2000). "Genç yazara gün doğdu", [Çevrimiçi] Elektronik adres: [04.11.2002].
- Çerçi, İbrahim. (2002). "E-Kitap" [Çevrimiçi] Elektronik adres: [10.11.2002].
- Day, Rebecca. (2001). "Reading the future", *Popular Mechanics* 178 (4): 82-85.
- "DRA to integrated netlibrary e-books with library automation systems", (2001). *Information Today* 18(1): 41.

- "Ebook timeline". (2002). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [23.12.2002].
- "EbookMan EBM 900". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [19.01.2003].
- "EbookMan EBM 901". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.franklin.com/estore/details.asp?ID=EBM-901>[21.01.2003].
- "EbookMan EBM 911". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: 11 [21.01.2003].
- "E-Kitap nedir?". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.erktanitim.com.tr/product/acrobat/ekitap.htm> [11.01.2003].
- "E-kitap: Teknoloji". (2002). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.exlibrary.com/tekn.htm> [20.12.2002].
- GEB 1150. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://www.gemstar-ebook.com/ebcontent/devices/1150_intro.asp [15.01.2003].
- GEB 2150. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: http://www.gemstar-ebook.com/ebcontent/devices/2150_intro.asp [15.01.2003].
- Hawkins, Donald T. (2000). "Electronic books", *Online* 24 (4): 14-25.
- Herring, Mark Y. (2001). "Why the internet can't replace the library", *Education Digest* 67 (1): 46-49.
- "How to create and publish electronic books". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.time4me.com/theme/write/ebook/11.htm> [18.01.2003].
- "Kağıtsız ofis değil ama kağıtsız kitap oluyor gibi". (2002). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [23.12.2002].
- Morgan, Eric Lease. (1999). "Electronic books and related technologies", *Computers in Libraries* 19 (10): 36-39
- "NeOkusam: Haberler 'Bilgi Yayınevi e-kitap 2002 öykü yarışması...'", (2002). [Çevrimiçi] Elektronik Adres: [10.11.2002].
- O'Leary, Mick. (2001). "Ebook scenarios", *Online* 25 (1): 62-64.
- Open eBook Forum: International trade and standards organization for the eBook industry. (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [11.01.2003].
- Palmer, Pittershawn and Sonya A. Donaldson. (2001). "The ebook revolution", *Black Enterprise* 31 (9): 49-50.
- "Planet eBook". (2003). [Çevrimiçi] Elektronik adres: [08.01.2003].
- Poftak, Amy. (2001). "Getting a read on e-books", *Technology&Learning* 21 (9): 22-30.
- Roha, Ronaleen R. and Courtney McGrath. (2001). "Better than books", *Kiplinger's Personal Finance* 55 (7): 110-111.
- "Türkiye'nin ilk elektronik kitap yarışması". (14.08.2001). *Hürriyet* [Çevrimiçi] Elektronik adres: <http://www.hurriyetim.com.tr/haber/0,,sid~15@tarih~2001-08-14-ms@nvid~8783,00.asp> [23.01.2003].
- Wittmann, Art. (2000). "Bye-bye books?", *Network Computing* 11 (22): 210.